

УДК 821.09.161.2«19»(092)ЗВИЧАЙНА

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2025.3.4>

В. Г. КРИВЧУН

аспірантка,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Електронна пошта: vita_nika@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0007-9490-4682>

ПОЕТИКА ЖІНОЧОЇ СТІЙКОСТІ У ПОВІСТІ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ «ЗОЛОТИЙ ПОТІЧОК З ГОЛОДНОГО ХАРКОВА»

У статті здійснено першу спробу ґрунтовного наукового аналізу повісті Олени Звичайної «Золотий потічок з голодного Харкова» (1947), яка тривалий час залишалася поза увагою літературознавців і не була предметом окремого наукового дослідження. Цей твір досі не отримав належного визнання в академічному середовищі.

Творчість Олени Звичайної належить до малодослідженої частини української літератури, сформованої в умовах вимушеної еміграції. Водночас доробок мисткині заслуговує на окрему увагу як завдяки художній майстерності, так і завдяки актуальності тематики – зокрема досвіду окупації, виживання, морального спротиву української інтелігенції.

У центрі повісті – постать харків'янки Катрусі, молодої інтелектуалки, змушеної пройти через приниження, голод, моральний шантаж, втрату близьких. Під тиском зовнішніх обставин її внутрішній світ поступово змінюється, однак героїня зберігає здатність критично осмислювати пережите. З глибокою психологічною проникливістю у творі зображено життя мешканців Харкова в умовах німецької окупації 1941–1942 років.

Особливу увагу зосереджено на соціально-психологічному образі жінки – матері, коханої, представниці інтелігенції, яка змушена обирати між фізичним виживанням і збереженням духовної гідності в умовах війни.

Олена Звичайна демонструє, як у ситуації граничного голоду й морального краху руйнуються етичні орієнтири: інтелектуали деградують, молоді дівчата змушені вдаватися до проституції як єдиного способу виживання. На цьому тлі Катруся постає як сильна постать – жінка, яка, попри страждання, прагне зберегти себе й дитину не лише у фізичному, а й у духовному вимірі.

У статті підкреслюється важливість введення повісті до наукового й культурно-освітнього обігу як цінного джерела художнього осмислення життєвого досвіду в умовах війни. Акцентовано також на потребі ширшого вивчення еміграційної творчості Олени Звичайної, яка не лише зберігає пам'ять про трагічні події ХХ століття, а й формує образ жіночої стійкості, гідності та національного самозбереження.

Ключові слова: Олена Звичайна, еміграційна література, українська проза, голод, окупація, жіночий досвід, автобіографічні елементи.

Поставлення проблеми. Повість «Золотий потічок з голодного Харкова» Олени Звичайної досі не привернула належної уваги дослідників, як і загалом літературна спадщина письменниці-емігрантки, яка не стала темою окремого літературознавчого вивчення. Це засвідчує необхідність ґрунтовного осмислення еміграційної прози мисткині.

Метою статті – здійснити ґрунтовний аналіз повісті Олени Звичайної «Золотий потічок з голодного Харкова», проаналізувавши її як важливе літературне свідчення подій на території України в роки Другої світової війни. У центрі уваги – зображення реальних людських трагедій, пов'язаних із життям в окупації: продаж родинних реліквій заради виживання, вимушена торгівля жіночим тілом, духовне спустошення, втрата культурної спадщини. Особливу

увагу приділено образу «золотого потічка» як метафорі вивезення культурних цінностей з України до Німеччини. Стаття покликає привернути увагу до малодослідженої творчості письменниці й актуалізувати важливі історичні й етичні питання, порушені у творі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні повість «Золотий потічок з голодного Харкова» Олени Звичайної не стала предметом жодного наукового дослідження. Цей факт свідчить не лише про недостатню увагу до творчої спадщини мисткині, а й про загальну недослідженість української еміграційної прози, зокрема жіночої. Ім'я Олени Звичайної лише епізодично згадується в оглядових працях, однак її тексти переважно залишаються поза увагою академічної літературної критики. Серед основних причин такої

ситуації – ускладнений доступ до еміграційних публікацій та штучне вилучення літератури діаспори з загальноукраїнського контексту, що тривало аж до 1990-х років.

Таким чином, запропоноване дослідження є першою спробою ввести повість до наукового обігу й привернути увагу до малодослідженої постаті Олени Звичайної як важливої свідки історичної катастрофи.

Виклад основного матеріалу. Олена Звичайна – не просто малодосліджена, а навмисно забута письменниця, чиї твори лише зараз набувають академічного визнання. «На жаль, проза письменниці не знайшла належного поцінування за життя і лише зараз починає аналітично осмислюватись літературознавцями» [Кривчун: 19]. Сучасні дослідження доводять, що «Олена Звичайна – потужний голос української еміграції. Її твори – це документальні свідчення трагічних подій, які відбувалися в Україні в першій половині XX століття...» [Кривчун: 158]. У своїх творах письменниця репрезентує автобіографічні сюжети з вражаючою відвертістю: «Вона публіцистично відверто декларує свою письменницьку місію – бути голосом зневажаемого і планомірно винищованого українства» [Ленська: 43].

Дебютна повість Олени Звичайної «Золотий потічок з голодного Харкова» (1947) є глибоким художнім свідченням страждань українського народу у період німецької окупації. Цей твір, написаний уже в еміграції, містить риси документальної точності та глибокого осмислення пережитих історичних подій.

Твір починається з символічного опису зимового Харкова: вітер зі снігом панують на спустошених вулицях, де дві жінки тягнуть тіло померлого до кладовища. Ця сцена, що не привертає уваги перехожих, втілює звичність смерті під час голоду.

Головні герої – анонімний доцент В. – «високий, худорлявий, з нервовим обличчям» [Звичайна: 6] і молода Катруся, які йдуть вулицею. Доцент із певною відстороненістю розмірковує про «наукову цінність» голоду 1941–1942 років, зокрема про психічні зміни в людей на стадії опухання. Він зазначає, що чоловіки, на відміну від жінок, частіше гинуть від голоду через гострішу реакцію на страждання. На тлі цієї розмови з'являється моторошна деталь:

14-річна дівчинка тягне санчата з тілом померлого. Доцент не звертає на неї уваги, Катруся теж реагує спокійно, бо призвичаїлася до цих картин, адже живе неподалік від кладовища. Цей епізод демонструє, як масова смерть перестає бути шоком – вона стає буденністю.

Доцент В. зізнається, що сам голодує і безкоштовно лікує таких самих знедолених, як і він сам, а обіцянки німців щодо винагороди так і залишаються пустими словами. Сцена завершується тим, що Катруся нагадує йому про комендантську годину: після шістнадцятої ходити містом заборонено – застрелять. Після цього вони розходяться. Ця сцена викриває абсурдність ситуації: доцент, який сам голодує і щодня бачить смерть, спокійно розмірковує про голод як тему для наукового дослідження. Комендантська година в цьому контексті символізує не просто режимну норму, а повний контроль над людським життям.

Лютий 1942 року. Харків поринає в темряву і холод. Центр міста, зруйнований німцями, являє собою страшні руїни. До війни тут мешкало понад 800 тисяч людей, тепер залишилося близько 300 тисяч, і ця цифра щодня стрімко зменшується через голод та холод. Місто, що стало прифронтовою зоною, позбавлене запасів продовольства. Озброєні окупанти – німецькі солдати, поліцаї, представники комендатури – постійно шукають розваг, зокрема жіночої уваги. В обмін на хліб або інші продукти вони легко отримують те, що хочуть. Окупанти активно шукають золото, коштовності та хутро, використовуючи своїх могутніх «спільників» – голод, злидні та холод. В умовах відсутності палива (–38°C на вулиці) люди гинуть не лише від голоду, а й від морозів. Ці жахливі умови стають джерелом наукового аналізу для доцента, який вивчає вплив голоду на психіку. Він спостерігає, як голод і відчай перетворюють людей, викликаючи деградацію моралі та інстинкти виживання, що переважають над усім іншим.

У цьому пекельному просторі опиняється й Катруся – молода 22-річна вагітна жінка, колишня студентка літературного факультету. Колись мала довгі чорні коси, карі очі та смагляве обличчя, але тепер вона схудла, бліда, її прозора шкіра свідчить про виснаження. Її єдина їжа – бурякова юшка, яку

вона варить, економлячи останні дрова. Продукти стають недосяжною розкішшю: буряк коштує 40–50 карбованців за штуку, за який вона продала все – сукні, простирадла, взуття. Хліб, якого не бачила два місяці, тепер коштує 200 карбованців за кілограм.

Катруся – донька професора, який помер, а її коханий Василь, мобілізований на копання окопів, зник безвісти. Перед від'їздом він залишив їй запаси харчів (борошно, картоплю, крупи), але їх вистачило лише на два місяці. Катруся носить під серцем його дитину – майбутнього Тарасика. Останні півтора місяці – час справжнього пекла. Вона голодує, а вагітність посилює страждання. Знання мов не дає переваг: забута німецька, а французька не потрібна. Єдиний шанс на виживання – робота посудомийки в німецькій їдальні, претендентками на яку «освічені, інтелігентні жінки, які наввипередки конкурували одна з одною, аби дістатися на лакому посаду...» [Звичайна: 21]. Катрусі не раз пропонували стати коханкою німців у обмін на їжу: «Невже вона, українка, щоб не вмерти з голоду, живучи на Україні, мусить зробитися коханкою німця, який заплатить їй за її тіло шматком награвованого на Україні хліба?» [Звичайна: 22]. Ці слова – своєрідний духовний протест. Вони звучать як крик совісті покоління, що опинилося перед вибором: вижити, втративши людське обличчя, або вмерти, зберігши гідність. Повість Олени Звичайної не просто фіксує історичні реалії, а говорить про кризу гуманності, трагедію інтелігенції, що гине поряд із простим народом, і незламність духу, яка дозволяє залишатися людиною навіть у пеклі.

Катруся перебуває на четвертому місяці вагітності, що робить її особливо вразливою у складних умовах воєнного голоду. Вагітність ускладнює будь-який вибір: ані приниження у вигляді роботи посудомийки в німецькій їдальні, ані тим паче пропозиція стати коханкою окупанта не є прийнятним. Цей вибір стає неможливим, адже тепер ідеться не лише про її життя, а й про життя дитини. Материнський інстинкт змушує шукати шляхи порятунку, але в умовах безвиході вона не розуміє, як це зробити, не зрадивши себе і дитину.

Цей уривок показує не лише фізичне страждання, а й моральні муки жінки, яка намагається

зберегти гідність у нелюдських обставинах. Голод, холод і окупація перетворюють життя на безперервну боротьбу, де кожен день – випробування для тіла та душі.

Голодна та виснажена Катруся згадує нещодавню зустріч із Галею – подругою шкільних років, яка тепер живе з німцем Фріцем, працівником відділу постачання. Галя, побачивши її стан, запропонувала роботу в новій офіцерській їдальні. Спочатку Катруся вагалася, але голод змушує її здатися.

Катруся та Галя уособлюють протилежні підходи до життя. 26-тирічна Галя розкішно живе в теплі та достатку. Вона не вважає себе красунею, проте «головна її зброя – це пишне тіло» [Звичайна: 26]. Її освіта обмежена, але в умовах окупації це не має значення. Вона горда тим, що за шматок хліба купує дорогі речі, продає золото Фріцу за низькою ціною, ще й заробляє для себе. Катя ж, колишня красуня та інтелектуалка, тепер – тінь самої себе. Галя зловтішно нагадує їй минулу славу – була такою красунею, що чоловіки оберталися, а педагоги вважали генієм. А тепер? «Подивися на себе... і на мене. Якби мені твоя зовнішність, я би генерала підчепила. Ну і скажи після цього: хто з нас є дурний, а хто є мудрий?» [Звичайна: 29]. Галя пропонує Катрусі два варіанти: стати «порядною» коханкою німця або влаштуватися працювати в їдальні. На перший варіант Катя рішуче відмовляється: «Як українка, я не бажаю продавати своє тіло німцям... Ти цього зрозуміти не можеш» [Звичайна: 31]. Другий варіант – роботу в їдальні – вона приймає, тяжко зіцівши серце, зачиняючи душу в собі.

Ця сцена яскраво демонструє болісний вибір між виживанням будь-якою ціною і збереженням власної гідності. Коли Галя дізнається про вагітність Катрусі, вона вибухає: «Ти вагітна? Боже милий, чим думають ці взнеслі ідеалісти? Хто тепер родить?!» [Звичайна: 31]. Катя тихо плаче у відповідь і погоджується на роботу в їдальні. Галя, позбавлена співчуття, сприймає це як свою перемогу, вважаючи, що її примітивне мислення взяло гору над інтелектом і моральними принципами Катрусі.

Цей діалог – різкий контраст між способами виживання. Авторка чітко показує, як війна спотворює моральні орієнтири, але не здатна зламати всіх.

Катруся, одягнувши старий одяг і готуючись до брудної роботи, йде за адресою, яку їй вказала Галя. Проте замість очікуваної кухні вона потрапляє у вестибюль, де тісниться натовп молодих дівчат – деякі вже знесилені голодом, інші ще тримаються, але старанно вбраних так, ніби готуються до балу. Спершу Катруся думає, що помилилася адресою, однак швидко усвідомлює жакливу правду: це своєрідна «жіноча біржа», де німецькі військові обирають собі обслугу – не за вмінням, а за зовнішністю.

До Катрусі підходить вчителька – жінка з ознаками кінцевої стадії голодування. Вона пояснює, що молоді дівчата вже навчилися адаптуватися до нової реальності, тоді як старше покоління – намагається опиратися. Тим часом з'являється Фріц – масивний німець із золотими зубами, коханець Галі. Він шукає тих, хто знає німецьку (знаходить лише вчительку), а потім починає «огляд» кандидаток. Дівчата минуть вікна, стоячи на підвіконнях та демонструючи стрункі ніжки, немов ляльки у вітрині. Катруся й вчителька виконують найбруднішу роботу – миють підлогу. Незабаром з'являються три офіцери: найстарший, віком близько п'ятдесяти, обирає найменшу й наймолодшу дівчину – майже дитину, «недозрілу ягідку». Після закінчення роботи Фріц оголошує результати: прийнято лише дванадцять дівчат, які будуть жити при їдальні – гідке пояснення їхньої майбутньої долі. Катруся й вчителька, відкинуті як непотрібні, прощаються, усвідомлюючи, що голодна смерть уже дивиться їм у вічі. Проте, якщо вчителька змиралася, то Катруся ще бореться – заради дитини, яку носить під серцем. Ця сцена показує, як війна спотворює соціальні ролі й моральні принципи.

Прокинувшись на четвертий день, Катруся виявляє, що почала опухати від голоду – остання стадія виснаження. У відчай вона біжить до доцента В., але в його кабінеті застає заплакану 16-річну дівчину, яку тільки що діагностували з сифілісом після згвалтування німецьким офіцером. Доцент В., шокований станом Катрусі, ще більше здивований, коли дізнається про її вагітність. Він докоряє їй за те, що вона приховала це раніше, але негайно береться за огляд. Діагноз: стан тяжкий, але ще не критичний. Щоб врятувати Катрусю, доцент віддає їй дві пляшки гематогену (рідкісний лікувальний

препарат того часу) та 100 марок (еквівалент 1000 карбованців). Катя спочатку відмовляється від такої допомоги, але доцент В. розповідає їй історію: її батько колись дав йому в борг значну суму грошей, але, коли той намагався повернути, батько відмовився брати. Тож тепер цей «борг» він повертає його доньці. Доцент В. дає чіткі вказівки Катрусі: купити кінського м'яса (бо іншого немає), цибулі, капусти, моркви, картоплі та борошна. Катруся зізнається, що має золоту каблучку, яку хоче продати. Він застерігає: поспішний продаж родинної реліквії – перстень «із трьома бриліантами» – помилка, адже спекулянти дадуть за нього смішні гроші, тому треба шукати хорошого покупця. Доцент формулює жорстоку реальність: «Проституція та спекуляція – лише ці два ганебні «фахи» дають можливість не тільки прожити, але й збагатити» [Звичайна: 48].

У наступному епізоді Катруся вирушає на харківський Благівщенський базар («Благбас»). Олена Звичайна детально змальовує атмосферу – порожні прилавки, натовп голодних людей, ціни, що зростають щодня, проте й купити майже нічого. Катруся ледве придбала: дві купки картопляного лушпиння (20 карб.), склянку пшона (80 карб.), хліб (100 карб.), кінське м'ясо (32 карб.), кормові буряки (50 карб./шт.), дві цибулини (50 карб.). На базарі вона їсть трохи хліба з цибулею, аби не втратити сили. Поруч – «Кучка», де люди продають останні речі (одяг, взуття), але все це купують лише спекулянти, вимінюючи їх за безцінь. Катруся згадує, як нещодавно продавала тут свої речі. На «золотому ринку» вона дізнається, що один грам золота коштує сто карбованців. Її родинний перстень, якщо продати зараз, забезпечить хіба що на кілька днів виживання. При виході вона бачить страшну картину – повішений чоловік із табличкою: «Я продавав людське м'ясо» [Звичайна: 58]. Таких німці страчують публічно, аби лякати інших.

Авторка показує базар – місце, де виживають одні й наживаються інші, де моральна деградація стає щоденним тлом, а людське життя коштує менше, ніж склянка пшона.

Лютневого сонячного дня Катруся намагається вигідно продати родинний перстень із трьома діамантами. Перший покупець пропонує дві-три тисячі карбованців, але вона

відмовляється, в іншому магазині, куди порадив звернутися доцент В., ціну запропонували до двох з половиною тисяч, однак Катруся сподівається отримати п'ять. Обійшовши кілька ювелірних крамниць, вона розуміє, що більше трьох тисяч їй не запропонують.

На зворотному шляху Катруся випадково зустрічає Настю – подругу зі свого курсу, яку давно розшукувала. Настя переїхала до тітки й тепер мешкає неподалік. Побачивши її охайно вдягнутою, Катя подумки припускає, що та могла стати коханкою німців. Однак подруга, розповідаючи про принизливі домагання з боку окупантів, які обурювали її як українку, рішуче це спростовує. Не скорившись, вона почала заробляти чесною працею: випадково зустріла військового, який шукав пралю. Відтоді Настя прала речі для німецьких конюхів. Вона говорить, що прості солдати виявляли співчуття, тоді як офіцери дивилися на українців «як на худобу», додаючи: «І чим більше тої худоби здохне, тим краще» [Звичайна: 72].

Катруся щиро захоплюється Настею за те, що та не пішла на умови німців, зберігши жіночу гідність. Подруга пригощає її хлібом із маслом, підкреслюючи: «Цей хліб і масло зароблені тяжкою, але чесною працею прачки, і мені дуже мило тебе ним пригостити» [Звичайна: 74]. У відповідь Катруся ділиться розповіддю про своє життя – про Василя, вагітність, голод, доцента й перстень. Настя дає їй свою адресу й запрошує приходити щотижня по хліб із маслом. Катруся глибоко вдячна їй за цю допомогу, яка для неї стає надією на порятунок. Дівчата прощаються.

Після кількох днів пошуків Катруся відвідує всі ювелірні та комісійні магазини окупованого Харкова. Там вона спостерігає, як «...золоті струмочки з яскравими краплинами чистих брильянтів витікають і утворюючи золотий потічок, який спрямований з голодного Харкова до німецького Рейху» [Звичайна: 77]. Це явище нагадало їй, що «...кожне голодуюче місто України є джерелом подібного потічка...» [Звичайна: 77], коли зруйнована країна – багатство для окупантів.

Доцент В., до якого звернулася Катруся, направляє її відвідати стару 75-річну жінку, яка скуповує коштовності в обмін на пшеничне зерно та цукор. Хоча перша пропозиція була

заниженою, Катя, послуховавши пораду доцента, залишає перстень на ніч – час, коли німецькі офіцери роблять найвигідніші пропозиції. Наступного ранку ціна дещо зростає та все ж не відповідає очікуванням Катрусі. «Більше вам ніхто не дасть» [Звичайна: 84], – рішуче заявляє стара дама. Повертаючись додому, Катруся розмірковує, що «з помешкання цієї дами витікає таємний, але багатий своїм змістом струмочок» [Звичайна: 85], усвідомлюючи, що у Харкові існує чимало таких джерел, «які збагачують собою великий золотий потічок» [Звичайна: 85]. Усі вони зливаються в єдину золоту річку, що тече до Німеччини, символізуючи масштабний процес грабунку українських ресурсів під час війни.

Сусідка повідомляє Катрусі, що до неї прийшов німець. Він показав листа від Насті, в якому та пояснювала, що це старший конюх, який хоче купити її перстень для своєї нареченої. У листі Настя закликає Катрусю здерти з нього по максимуму й зазначила, що він може приносити їй їжу. Катруся погоджується супроводжувати німця до ювеліра аби перевірити справжність родинної коштовності. «Прошу, хоч до десяти ювелірів!» [Звичайна: 88] – рішуче заявляє вона. Після огляду в трьох ювелірних магазинах, конюх, захоплений та збентежений, погоджується купити перстень. Настя, присутня під час двогодинних перемовин, активно підтримує Катрусю в торгах і зрештою разом досягають згоди: старший конюх має надати два відра пшениці, два відра вівсяних оплаток, а також щодня протягом місяця приносити порцію солдатської юшки та шматок хліба. До повного виконання умов перстень залишається у Насті. Перше відро пшениці конюх обіцяє принести того ж вечора, за що Катруся радісно розцілює Настю.

Минають дні. Катруся, яка вже п'ятий місяць вагітна, поступово одужує – завдяки харчам, які регулярно приносить старший конюх Ганс. Проте вона сумує за Василем: «Коли зникли муки голоду, гостріше давали себе чути муки душі» [Звичайна: 91]. Одного вечора Ганс приносить друге відро пшениці. Катруся запрошує його сісти і попросить показати фотокартку нареченої. У світлі каганця вона розглядає знімок незграбної дівчини й з гіркотою думає: «Ось та особа, яка носитиме на своїм пальці

наш родинний скарб!» [Звичайна: 91] – і ледве стримує сльози. Ганс розповідає, що перстень відправить через німецьку установу в Харкові, яка спеціалізується на пересиланні золота до Рейху. Він запевнив, що його наречена вже чекає на подарунок, а наступною його покупкою мають стати весільні обручки. Він додає: «Якщо хтось із ваших знайомих має масивні шлюбні перстені, то я їх можу купити» [Звичайна: 92]. Катруся формально погоджується, але в душі з гіркотою осмислює значення слова «куплю»: «Ти вкрав від коней чотири відра корму, солдатської супи тобі наливає твій «кухар», тож мій родинний скарб тобі прийшовся зовсім задарма» [Звичайна: 93]. Ці слова є осмисленням історичної несправедливості, коли окупант отримує коштовність не як покупець, а як грабіжник, прикритий мовою «торгу», і водночас виступає символом того, як українські національні скарби, вивезені з України, безповоротно «витікали» до гітлерівської Німеччини.

Висновки. Повість Олени Звичайної «Золотий потічок з голодного Харкова» є унікальним літературним документом еміграційного прози,

що розкриває не лише трагедію Голодомору, а й комплексну картину буття українців в умовах нацистської окупації. У центрі твору – глибоко травматичний досвід народу, який пережив фізичне, моральне та духовне спустошення. Особливу увагу авторка зосереджує на знищенні родинної пам'яті: українці змушені обмінювати на хліб останнє – родинні реліквії, що символізують не лише матеріальні цінності, а культурну спадщину. Олена Звичайна актуалізує й глибоко моральні проблеми – зокрема «торгівлю» жіночим тілом, що у творі показано як один із трагічних наслідків крайньої межі голоду. Водночас у творі чітко змальовано процес масштабного пограбування України: тоннами вивозиться золото – як символ національної спадщини, яка безповоротно витікає до Німеччини.

Уперше в українському літературознавстві здійснено цілісний аналіз цієї повісті, яка залишалася поза увагою літературознавців. На тлі загальної відсутності досліджень творчості Олени Звичайної ця публікація є кроком до відновлення історичної справедливості – як щодо постаті письменниці, так і щодо замовчуваних сторінок української історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривчун В. Межі свободи: голос письменниці-емігрантки Олени Звичайної (на матеріалі повісті «Ти»). *Меморіалізація: від наукових засад до світових практик*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2024 р.). Київ, 2024. С. 158–160.
2. Кривчун В. Фольклорний образ плахти та її символічне значення у нарисі Олени Звичайної «Миргородський ярмарок». *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2024. Вип. 1. С. 18–25.
3. Ленська С. Антитоталітарний дискурс у малій прозі Олени Звичайної. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія*. 2015. Вип. 13. С. 37–45.
4. Олена Звичайна. Золотий потічок з голодного Харкова. Повість з часів німецької окупації України. Накладом Організації Українок Канади. Вінніпег : Манітоба, 1947. 96 с.

REFERENCES

1. Kryvchun V. (2024). Mezhi svobody: holos pismennytsi-emihrantky Oleny Zvychainoi (na materialy povisti «Ty») [The limits of freedom: the voice of the émigré writer Olena Zvychayna (based on the novella “You”)]. *Memorializatsiia: vid naukovykh zasad do svitovykh praktyk* : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 22 lystopada). Kyiv, 158–160. [In Ukrainian].
2. Kryvchun V. (2024). Folklornyi obraz plakhty ta yii symbolichne znachennia u narysi Oleny Zvychainoi «Myrhorodskiy yarmarok» [Folklor Image of Plakhta and Its Symbolic Meaning in Olena Zvychayna's sketch story “Myrhorod Fair”]. *Akademichni studii. Seriiia «Humanitarni nauky»*. No. 1, 18–25. [In Ukrainian].
3. Lenska S. (2015). Antytotallitarnyi dyskurs u maliiprozi Oleny Zvychainoi [Anti-totalitarian discourse of the short stories by Olena Zvychayna]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia: Filolohiia*. No. 13, 37–45. [In Ukrainian].
4. Zvychayna O. (1947) Zoloty potichok z holodnoho Kharkova. Povist z chasiv nimetskoï okupatsii Ukrainy [The Golden Stream from Starving Kharkiv. A Novella from the Time of the German Occupation of Ukraine]. Nakladom Orhanizatsii Ukrainok Kanady. Vinnipeh: Manitoba, 96. [In Ukrainian].

V. G. KRYVCHUN

Postgraduate Student,

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: vita_nika@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0007-9490-4682>

THE POETICS OF FEMALE RESILIENCE IN OLENA ZVYCHAYNA'S NOVELLA "THE GOLDEN STREAM FROM STARVING KHARKIV"

This article presents the first comprehensive scholarly analysis of Olena Zvychnayna's novella "The Golden Stream from Starving Kharkiv" (1947), a work that has long remained outside the scope of literary scholarship and has not been the subject of dedicated academic inquiry. The text has yet to receive due recognition within the academic community. Olena Zvychnayna's oeuvre belongs to a largely underexplored segment of Ukrainian literature shaped by the context of forced emigration. Her literary legacy merits special attention not only for its artistic sophistication but also for the relevance of its themes – most notably, the experiences of occupation, survival, and the moral resistance of the Ukrainian intelligentsia. At the heart of the novella is the character of Katrusia, a young intellectual from Kharkiv who is compelled to endure humiliation, starvation, moral blackmail, and the loss of loved ones. Under the pressure of external circumstances, her inner world gradually transforms, yet the protagonist retains the ability to critically reflect on her experiences. With profound psychological insight, the work portrays the lives of Kharkiv residents under German occupation during 1941–1942. Special attention is devoted to the socio-psychological representation of the female figure – as mother, beloved, and intellectual – who must navigate the harrowing choice between physical survival and the preservation of moral dignity in wartime conditions. Zvychnayna demonstrates how, under extreme starvation and moral collapse, ethical foundations begin to erode: intellectuals degenerate, and young women are often forced into prostitution as the only means of survival. Against this backdrop, Katrusia emerges as a powerful figure – a woman who, despite suffering, strives to preserve not only her own and her child's physical existence but also their spiritual integrity. The article underscores the importance of incorporating this novella into scholarly and cultural-educational discourse as a valuable source for the literary interpretation of wartime experience. It also highlights the need for broader study of Olena Zvychnayna's émigré works, which not only preserve the memory of the tragic events of the twentieth century but also shape a literary image of female resilience, dignity, and national self-preservation.

Key words: Olena Zvychnayna, émigré literature, novella, Ukrainian prose, famine, occupation, women's experience, autobiographical elements.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 30.10.2025